

FERDINANDY GYÖRGY

Fortuna szekerén

Október évfordulóját minden ősszel megünnepeljük itt a Szigeten. Még az internacionálét is elénekeltük, amíg éltek a régiiek. Nem törődött vele senki. A bennszülöttek azt sem tudják, mi fán terem az ősz. Nemhogy a forradalom.

November 7-én most is kibontok egy üveg bort minden évben. Felteszem, meghallgatom a lemezeimet. De már régen nem az a nap jut róluk eszembe, amiről köztereket neveztek el az oroszok. Egy idő óta én november negyvenedik évfordulójára emlékezem ezen a napon.

Mindenkinek a maga forradalma. Az én számomra 1957-ben tört ki – jobb későn, mint soha! – a nagy októberi forradalom.

*

Hideg, ködös ősz ült a Rajna völgyén abban az évben. De az évforduló reggelén kitisztult az ég, és a Pourtalés-kastély parkján végigömlött valami fájdalmasan lágy, sápadt őszi nap.

A kastélyban néhány hónapja diákok éltek. A budapesti felkelés száműzöttjei, akik az orosz tankok elől futottak idáig, és most jobb híján ebben a lakatlan épületben helyezték el őket az amerikaiak.

A táborban nyolckor volt a reggeli. Utána nyelvórákra jártak a fiúk, legalábbis hivatalosan. Mert aznap reggel csak lézengtek az étkezde előtt, ebben a fáradt őszi fényben.

– Tudjátok, milyen nap van? – kérdezte valaki.

– November hetedike! – felelték a többiek.

Egy éve volt, hogy elbukott a felkelés. Egy teljes hosszú éve. A park fái között megmozdult a szél, a Rajna árterében kárálva körözött egy komor varjúcsapat.

Én akkor már bejártam az egyetemre. Egy elzászi család pedig minden vasárnap meghívott. Sokat tanul egy év alatt az ember. Volt már egy barátnőm, aki az előadások szünetében kijavította a dolgozataimat.

Amúgy azt csináltam én is, amit a többiek. Hallgattam Budapestet, leveleket írtam, különben pedig naphosszat feküdtem az ágyamon.

Haza akartam menni, ez volt az igazság. Még az egyetem is csak erre kellett. Hogy legyen valami mentségem. Valami papírom.

Eljöttem, megismertem a világot. Tudtam már, amit tudni akartam. Annál, amit magam mögött hagytam, nem volt jobb ez sem, amit itt találtam. Az ér-

telmetlen szabadság – úgy tűnt – éppen olyan sivár, mint a szabadság hiánya odaát, Keleten.

Társaim is haza készültek, most utólag legalábbis így képzelem. Ilyesmiről nem beszéltünk a Pourtalés-kastély boltíves termeiben. De az a kis mondat, ott, az étkezde előtt, erről árulkodott. Mintha nem is november hetedike áldozatai lettünk volna valamennyien.

Ezen a reggelen mégsem tudott másra gondolni az ember. – Énekeljünk! – szólalt meg valaki ott a napon.

De mi nem énekeltünk. Csak bámultunk egymásra, könnyes szemmel, taknyosan. Úgy, mint később, hosszú éveken át, a szigetvilág párás égboltja alatt.

*

Így kezdődött ez a nap. Mint a többi, megszokhattuk ennyi idő alatt. Azután hirtelen minden megváltozott.

– Gyerekek! – mondta ebéd után a Karesz, egy hosszú hajú szeladon. Estére mindenki vágja díszbe magát! Koktéltre vagyunk hivatalosak.

Az első időkben gyakran adtak a tiszteletünkre fogadásokat. A Rotáry és a Lion's klub meghívott vacsorára, a polgármester és az amerikai követ felköszöntötte – mint mondták – a szabadságharcosokat. De ez most más volt: a hosszú hajú Karesz a „francürsz”, a francia–szovjet baráti társaság estélyére hozott egy meghívót, amit nyilván valamelyik barátnőjétől kapott.

– Nem fognak beengedni! – csóválta a fejét Pillér úr, a tolmács.

– Azt szeretnénk látni! – csattantak fel a többiek.

Este útnak indult a frissen borotvált, illatos csapat. Elszántan, mogorván meneteltek. Lépést tartva: a felkelés fegyelméből ennyi egy év után is megmaradt.

Az ünnepségre a városháza dísztermében került sor. Voltunk vagy negyvenen: arról, hogy ne engednének be, szó sem lehetett. Az óvatosabbak ráadásul oroszul beszéltek, és ez nyilván megnyugtatta a diplomáciai testületet.

Úgy tűnt, hogy nem is lesz itt semmi baj. A pelyhesállú veteránok a kaviárra és a pezsgőre vetették magukat.

– Láttátok? – kérdezte teleszájjal a Légiós, akit azért hívtak így, mert az idegenlégióból hozta őt vissza az amerikai hadsereg.

Láttuk, természetesen. A teremben ugyanazok a hölgyek legyeskedtek az oroszok körül, akik tavaly ilyenkor még minket fogadtak. Ugyanazok az al- és főpolgármesterek tapsolták vörösre a tenyerüket november hetedike tiszteletére, akik nemrég még minket ünnepeltek ugyanilyen hevesen.

– Le vannak szarva! – mondta Pillér úr, a tolmács. Egyetek! Az ünnepi beszéd után egy pillanatra mégis megingott a rend. A börtönviselt Fehér úr, akit a fiúk között márcsak koránál fogva is némi tisztelet övezett, szót kért a nagy-

követ után. Nem lehetett jól hallani, hogy mit mondott, de a bápult előtt felharsant a röhögés, amikor elvtársainak szólította az egybegyűlteket.

- A Nagy Szovjetunió területén élő uráli népek helyzete - kiáltotta - kétségbeejtő! Úgyszólván a szemünk láttára halnak ki, egyik a másik után. A kamasszok utolsó képviselője például... és itt Fehér úr elénekelt egy kamassz dalt, amit ma már - mondta sírva - nem tud elénekelni senki sem.

- Meghalt az utolsó vót is - tette hozzá. Vót-nincs! Tizenöten maradtak a lettországi lívek. A szovjethatalom - fejezte be - kiirtotta a területén élő uráli népeket.

A bápult előtt ismét felhangzott a röhögés, mert a szónokot - amikor befejezte ezt a rögtönzött gyászbeszédet - szájon csókolta a mit sem sejtő nagykövet.

A franciák megkönnyebbülten nevettek: nem fulladt botrányba az est. A terem sarkában rázendítettek a zenészek. Romungrók voltak a szegények, orosz cigányok itt a Rajna partján nincsenek. Éppen csak a ócsi-csórniét tudták elpötyögni és a kalinkát. Ezt ismételték, elkeseredetten, erre riszálta magát körülöttük a terem.

*

A Szigeten, ahol élek, működött egy ilyen zenés étterem. Előkelő hely, az asztaloknál frakkban vacsoráztak az európaiak, és francia pezsgőt szolgált fel nekik egy szerezsen. A muzikusnak, Armer Félixnek - mint mondják -, dalból volt a lelke: bécsi keringőt játszott az előételekhez, az édességhez pedig lehetőleg operettrészleteket.

Vacsora után a törzsvendégek körülülték a zongorát, a billentyűkre sűrűn hullottak az ezresek. Éjfél után Nina is megérkezett, a fehérorosz sztriptizőz. A közönség ettől fogva Félixszel is csak orosz melódiákat énekeltetett.

Armer úr, szegény, már nem él. De akkor még én is vele énekeltem. A Swiss Chalet-ben úgy tudták rólam, hogy én is fehérorosz vagyok.

Ilyen apróságokon nem akad fenn a szigetvilágban az ember. A kiirtott uráli népekből, az egész nagy bűdös távoli múltból csak az ócsi csórnie és a kalinka, néhány szomorú szláv melódia maradt. Annak idején, kezdő ültetvényes koromban, én is Ninára borulva sírtam ki magam.

A Városháza dísztermében már Sztálin marsall kedvenc dalát, a Szulikót énekeltek a diákok. A vendéglátók elnézően mosolyogtak: a negyvenedik évfordulón a népek atyja nem volt már divat. Később Fehér úr a székely himnuszra váltott, a tolmács hiába próbálta lepisszegni, és fölöslegesen: ebben a környezetben a székely himnusz se volt felháborítóbb, mint a haldokló kamasszok.

A verekedés úgy kezdődött, hogy a Légiós, akit megkorbácsoltak a franciák, levette az ingét, és megmutogatta a hátán fehérülő forradásokat. Ez még

csak elment volna, a hölgyek nem először láttak meztelen szabadságharcosokat. De a zömök kidobófiú, aki megragadta az illetlenkedőt, a régi idők verőlegényeire emlékeztetett.

A berendezést percek alatt összetörték. A büfé és a bárpult egymás után repült ki az ablakon. A baráti társaság a karzatra húzódott, a zenekar tust húzott, a diákok pedig énekelve elvonultak, mire megjelent a helyszínen a karhatalom.

Volt ott egy katedrális, a Rajna partján. Böhömnagy, rózsaszínű épület. Az első időkben minden héten elhoztak ide minket. Még egy szót se beszélünk franciául, de már jól ismertük a bejárat két oldalán ácsorgó rózsaszínű szüzeket.

Fent a toronyban tízet ütött az óra, mi pedig sorban, egymás mellett beálltunk a támoszlopok cirádái alá. Ilyenkor egy teljes negyedóraig szólt fent a toronyban a harang. Volt időnk könnyíteni magunkon. Mert utána becsukták a városkapukat.

Amikor elhallgatott a harangszó, engedelmesen útnak indult a fekete csapat. Fehér úr és Pillér, a tolmács, az emberarcú szocializmusról beszélgetett.

*

Én nem mentem a többiekkel. Még végeztem a dolgom, amikor megállt mögöttem a lány, aki az egyetemen korrigálta a kézirateimat:

- Hát te? - kérdezte rekedten.

Színházból jött, és hát a hallgatók errefelé nem az árkádok alatt szokták elvégezni a dolgukat.

- Vérzel! - állapította meg.

Valóban, vérzett a homlokom

- Gyere gyorsan - ragadott meg -, hazaviszlek!

Keresztülosontunk egy tágas iskolaudvaron, kolleginám szobája fent volt a tető alatt.

Lemosta az arcomról a vért.

- Vetkőzz le! - mondta. - Éhes vagy? Hozok fel valamit. Ültem, csak úgy, gatyában, az ágyon. Nagy, fehér gatyáim voltak, amilyeneket a Vörös kereszt osztogatott.

- Maradj csendben! - mondta még a lány. A szomszéd szobában alszanak!

Farkas a bárányok között, bent voltam a leánygimnázium épületében. Méghozzá az igazgatónőnél, egy szolgálati lakásban! A páholyban, ahol akár négyszáz bentlakó között válogathatok.

A szomszéd szobában tényleg horkolt valaki.

- Nagyanyám! - nevetett a lány. Vigyázz, mert könnyű álma van!

A tálcán, amit letett elém az ágyra, félméteres francia kenyér billegett, és egy üveg bor. Nem emlékszem, Cramoisay, vagy Pelure d'oignon.

Már éppen nekiestünk ennek a váratlan lakomának, amikor a lépcsőházban felharsant egy éles női hang:

- Anyám! - kuncogta barátnőm.

- Fel szokott jönni? - kérdeztem halálra váltan, és Clo azt felelte: nem szokott.

Betuszkolt a ruhásszekrénybe, még arra is volt ideje, hogy utánam adja a tálcát, meg az olvasólámpát, nyilván hogy megtaláljam a szájamat.

Azután nagy öl ruhával a karján belibegett a szobába a mama. Közeledett a karácsony, az iskolabál, és a két nő, anya és leánya, megálltak a tükör előtt, hogy felpróbálják az új ruháikat.

Az igazgatónő nem is volt olyan öreg, mint gondolta volna az ember. A tükör a ruhásszekrény ajtaján lehetett, és most úgy illegette magát, mintha nekem szólta volna a divatbemutató. Én pedig lapultam - régen úgy mondtuk: mint dinnye a fűben - Clo illatos szoknyácskái alatt.

A barátnőmnek kerek, kemény formái voltak: akkor még fűzőt viseltek Franciaországban a lányok, de az ő titkos fenéke meztelenül is feszes volt, ahogy ott hajladozott előttem, egyszerre szemérmetlenül és pipacspirosan.

Megettem a félméteres szendvicset, és megittam a vörösbort, ami a színéről ítélve mégiscsak Cramoisay lehetett. A sztriptíznek azonban sehogyan sem akart vége szakadni. Akkor vettem észre, hogy a lábamnál hevert valami irat.

*

Egy kis füzet, amiben Descartes, a filozófus a helyes gondolkodás módszertanáról elmélkedett. Kétszer is nekiveselkedtem, mert ha jól értettem, a szerző gúnyt űzött az emberiségből mindjárt az első oldalon. Ez tetszett volna meg? Nálunk nem csipkelődtek ilyen könnyedén a filozófusok.

Mintha csak hozzám szólta volna ez a háromszáz éves öregember, aki száműzetésben élt, csakúgy mint jómagam. Papoknál tanult ő is, akárcsak én, és őt is kis híján leszoktatták a gondolkodásról a papok. Amikor megszabadult tőlük, látni akarta a világot. Utazott, tapasztalt, de ő sem tanult belőle valami sokat.

A ruhásszekrény előtt nagyokat nyögött a két grácia. Az igazgatónő fűzője szoros volt, vagy túlfeszítette volna a lánya? Hiába rángatták, a kapocs nem engedett. Visszamerültem a helyes gondolkodásba. Nagyon hasonlított egymásra ez a két nő, és az valahogy elvette tőlük a kedvemet.

- Egy világkép összeomlik - folytatta filozófusom -, ha képtelen megmagyarázni a valóság alapvető tényeit.

Valami ilyesmi történt velem is Keleten. Egy világképet temetett maga alá ott is a forradalom. Ha csak a világ omlott volna össze, nem lett volna baj. A romokat gyorsan el lehet takarítani. Én azonban nem tudtam, hogy mit is akarok. Most pedig ez a zűrzavar, ez a vadnyugat!

Kiittam a maradék bort. Nagyon jól éreztem magam. Lámcsak, gondolkodni jó. Megfogadtam, hogy ezentúl nem hallgatok senkire. Mint mondják, tabula rázást rendeztem, ott, az akasztós szekrényben, egy ropogós alsószoknya harangvirága alatt.

Kint, a fehér leányszobában, helyreállt a rend. Az igazgatónő elvonult, Clo kinyitotta a ruhásszekrény ajtaját és rámnevetett:

– Monsieur leskelődik? – kérdezte kacéran, és én azt feleltem, hogy leskelődik a halál: olvasok.

Az igazság az volt, hogy elaludtam. Ott, ahol Descartes is belefáradt a kétkedésbe, és valami bizonyításba fogott.

Nőikkel volt már dolgom régen is. Partnereinkkel lucskosra szorongattuk egymást a tánciskolában, később pedig minden reggel cigánylányokat ciceréztünk valamelyik matinés moziban. De így, most voltam először. Feküdtünk egymás mellett, mint az ólomkatonák, szótlánul, komolyan. A mennyezeten táncoltak az árnyak, a szomszéd szobában időről időre felhorkant az ébrenalvó nagymama, Clo pedig minden horkantás után befogta a szájamat.

Cogito, ergo sum! – állt Descartes úr füzetében. Én pedig kis híján felnevettem, amikor coito-ra módosítottam ezt a diadalmas mondatot.

*

Már szürkült, és mégsem indult meg az utcában a közlekedés. Clo kinyitotta az ablakot:

– Kelj fel! – suttopta. – Siess!

Odakint puhán, zizegve havazott.

Mezítláb ugrottam ki a leánygimnázium kapuján, a cipőmbe csak a sarkon léptem bele, ahol már senki se láthatott.

Az egyetemisták törzshelye, a Victoire, már kinyitott. Beültem a kályha mellé, leráztam magamról a havat. A pincérek még nem jöttek be, Hitler úr, a tulajdonos hozta ki a kávé és a két francia kiflit, amivel minden reggel útnak indította a diákokat.

A kályhában sisteregtek a lángok, illatos füst szurkálta az orromat. Megropogtattam a csontjaimat. Nem készültem már sehová. A múlt mélyvizébe merült a hazatérés és a forradalom.

Sokáig úgy gondoltam, hogy aznap kapaszkodtam fel Fortuna szekerére. Végül is Clo lett a feleségem, befogadott ez az idegen társadalom. Amikor a tanulmányaimat is befejeztem, Cluny és Vézelay között vettünk magunknak birtokot.

Akárhová vetett az élet, nem tudta kiverni belőlem, hogy a győztesekhez tartozom.

Hát igen. Kiittam a kávé a Victoire diákasztalánál. Így fejeződött be ez a nap.

Nemrég hurrikán söpört végig a szigetvilágon. A könyveimet magával sodorta egy szélroham. Lent, a Mocsárka állóvizében még napokig lebegett a narancssárga szinonimaszótár, és Füst Milán, a Látomás és az Indulat.

November hetedikén felbontottam a bort. Telihold volt, békés, csillagos éj. A jelen szövete ilyenkor felszakad. Látom apámat, anyámat. Októbert, a reményt. A régi társakat.

Azután felkel a nap. Az utcán sárgasisakos alakok közelednek. A biztosító emberei. Jönnek felmérni a károkat.

